

Lossonczy Tamás
A képzőművészet helyzete és állapota

Drága feleségem, Lossonczy Ibolya szobrászművész emlékének

Az emberiség életében emberemlékezet óta jelen van az a vágy, hogy ősi félelmeit, örömeit és fájdalmát rajzban és szoborban megvallja.

Kevés szavú megszállottak és hangoskodó sarlatánok feltehetően mindig voltak, az alkotók és a befogadók között egyaránt. A képcsínáló és szoboralkotó bizonyos fokig varázsló volt. A kép pedig varázsszernek számított mindenféle rontások, betegségek stb. ellen. A varázslatos művészet olyan éltető eleme volt az embernek, akár a kenyér. A megszállott varázslók maguk is hittek varázserejükben, ám a sarlatánok csak a bezsebelhető hasznukra gondoltak. A varázslat helyzete az emberi élet központjában volt, a mezőgazdaság mellett. Nem is fogtak a munkához, amíg az ilyen-olyan varázsló véleményét ki nem kérték. Figyelték a madarak röptének irányát, a villám vonulását és a mennydörgés erejét a *templumban*. Kikérték a szobrok és képek véleményét is, persze a szakértő papok, papnők közvetítésével, akik értették a képek, szobrok nyelvét. Fáradt vándorok elgondolkoztak, hosszan meditáltak egykoron a szobrok és képek előtt.

A történelem folyamán a művészet helyzete megváltozott.

Nem merném azt mondani, hogy varázsereje megszűnt, de csak ritkán és egészen kivételes esetekben érvényesül. Nagyjában azt állapíthatjuk meg, hogy az ember örült rohantában ma már a képkiállításon is végigszalad, és kipipálja napi programjában, ezt is láttam. Aki nem követi ezt a módszert, azt elmaradottnak lehet nyilvánítani. Ehhez jön még a televízió esti képözöne, a videoklip. Itt se lát semmit, vagy a kép szalad el vagy a szemlélő, aki közben dolgait végzi, csak néha pillant a képernyőre. Aki egy ezeroldalas könyvet öt perc alatt végiglapoz, azt hirdeti, hogy ő mindent olvasott, pedig semmit nem olvasott.

Ha gyalogosan bejárok egy tájat, sok gyönyörű vagy nem éppen szép dolgot figyelhetek meg. Ha ugyanazt a vidéket autóval vagy gyorsvonaton hasítom végig, sokkal kevesebbet tapasztalok, ha repülőgépen teszem meg az utat, már semmit se látok. Ez az ára a felgyorsulásnak. És hogyan történik a vizuális tájékozódás? A felelet egyszerű, mivel a közvetlen látás helyét az évi 40 millió fotó pótolja, melyeknek nagy hányadát a különböző képes magazinok közlik, a világot fotókból ismerik, és így alakítják ki véleményüket, téves nézeteiket.

A dolog lényege az, hogy az ember végül elfelejt gondolkodni, összeragasztott, nagyított, megfordított, kivágott, ragasztott, levegőbe lógatott fotók keringenek körülöttünk.

Ami a képzőművészet állapotát illeti, abból indulunk ki, hogy a művészet olyan, mint az ember, aki alkotja és befogadja. Jó szem – és minden, amit a szem átvitt értelemben jelent – szükséges ahhoz, hogy korunk képzőművészetét képesek legyünk jellemezni. Mindaz, amit a kortárs szemlélő darabokra hullónak, részeire törtnek lát, mindazt a későbbi kor embere egységes egészként kapja. Mi a csordaállat léttől szabadulni kívánunk az egyéni létbe, miként a mocsokba süllyedt ember is ragyogó tisztaságra vágyik. Ugyanakkor retteg, hogy ha egyéniségével kiemelkedik, eltiporják. Kérdezem, ez jellemzi a mai embert? Igen, ez is jellemzi. A mai művész fejében és szívében is élnek ezek a gondolatok és érzések. A művész nem pusztán változásra, de változatosságra is vágyik. Kertész Imre írja figyelemreméltó gályanaplójában: „Ha egy életen át ugyanazt teszed is – mert ez a tevékeny átok te magad vagy –, legalább ne mindig ugyanúgy tedd!” Hozzáfüzöm, nem szeretjük a kitaposott utakat, mert ott semmi nem terem.

Életünk lázas kutatás, és jó esetben örök elégedetlenség. Mégse olyan egyszerű a kép, hiszen naponta találkozunk a kérkedők fajtájával, kiknek legfőbb gondjuk önmaguknak haszonleső dicsérete az elmélyedő munka helyett. Ez mindég is így volt: a kevés szavú megszállottak és a hangoskodó sarlatánok mindég egymás mellett éltek. És miért lenne ez rossz? Hiszen a jó és rossz közti válogatás közben nevelődnek az emberek. Félreértések és művészettől idegen nézetek ezer árnyalata közben pallérozódik az ember. Az árnyékban sok minden selejtes meghúzódik, de ha a fényözönbe tesszük, azonnal kiderülnek a hibák, a turpisságok és a ragyogó szépségek. Fényre van szükségünk.

Felette nehéz feladat korunk képzőművészetének fő irányait meghatározni. De ne zárkózzunk el a feladat elől, mert tisztánlátásunkat minden efféle kísérlet elősegíti. Lássunk hozzá: vannak művészek, akik mindenáron féltik egyéniségüket, műveik egyik ismérve, hogy szüntelenül ismétlik – születésüktől halálukig – azokat a külső jegyeket görcsösen ragaszkodva hozzájuk. Na, ezt bizonyára X csinálta. Ezt más nem csinálja. Az ilyen művészi magatartás vonzó a gyűjtők és a műkereskedelem számára is. A szakértő messziről rámutat, ezt csak X csinálhatta. Megbízható, szolid portékával van dolgunk. Irigyei pedig kinevetik, mindig ugyanazt a nótát fújja. Pedig hát elég bonyolult lelki háttere van ennek, amiben a főmotívum a félelem egyénisége elvesztésétől. Alapvető emberi magatartás, amit rengeteg díj, oklevél, gyűjtő, művészeti könyv igazol. Képzőművészetünk világszerte megjelenő irányával van dolgunk. Az ilyen magatartás feltehetően az önmagával való meglegedettségre enged következtetni több vonatkozásban is. Az ismételtetők mellett vannak töredezett és egybefogó átmenetiségnek jelei.

Kemény, durva és finom, simulékony emberek jelen voltak és vannak életünkben és művészetünkben.

Vannak kiegyensúlyozott, statikus művészek és egyensúlyt vesztek, akik varázsos szédületükben magával ragadják az embert. Vannak örök józanok és az élet borától ittas poétikus alkatok.

Ott találjuk a művészet csodálatosan zengő muzsikájában a gazdaságosan, szépen megművelt felület mellett a nagy, síma képmezők összhangját.

A túlfűtött dadogás és sikoly mellett a mély, orgonaszerű bűgás belénk hatol, ha nem csukjuk be a szemünket és nem dugunk vattát a fülünkbe, vagy nem száguldozunk.

Számomra ez a festészet többek között, a biztonságos part menti hajókázás mellett ott vannak a nyílt vizek bátor hajósai. Nevek felsorolása helyett így átfogóan látjuk a művészet arculatának, állapotának egyik fontos irányát. A mozgékony, a mobilitás, a dinamika, a sebesség hajszolása ősidők óta foglalkoztatta az embert. A lassú és fergeteges tánc egyik ősi és örök megnyilvánulása az embernek. Tegnap a holdon voltam, holnap indulok a Marsra, azután valamelyik más bolygóra vágyom. Ez jellegzetes mai álom.

És már meg is érkezünk a mozgó szobor világába.

Géppel hajtott vagy vízsugárral mozgásba lendített, ide-oda vándorló fényszórókkal kapcsolt, a művész által beütemezett, közkeletű szóval beprogramozott művekről, mobil kompozíciókról van szó. Szélesen elterjedt irányzat.

Ám mozgó szobornak kell tartanunk Sárkányölő Szent György lovas szobrát is (Kolozsvári Márton és György XIV. sz. második felében). Lándzsaszáslaját a legkisebb szél ereje is csikorgatva forgatja szüntelenül. Mintha valami nagy figyelmeztetés jajszava lenne. Megdöbbenő élményünk volt, mikor feleségemmel a prágai várban ezt az elég nagy, mégis hajlékonyan kecses szobrot megpillantottuk, melynek egyik szerves része, a kis zászló a fejünk felett keringve valami furcsa madarat idézett. Földbe gyökerezett a lábunk, és sokáig némán, elgondolkozva szemléltük. Szegény turisták, akik rengeteget esznek, és semminek az ízét nem érzik. Csak rohannak, loholnak és mindent kipipálnak.

Hasonló élményünk volt a New York-i Guggenheim Múzeumban Rickynek a legkisebb légáramlatra mozgással válaszoló, gigantikus plasztikáját nézve.

Ideidézem még a függesztett, falra feszített szobrokat, melyek néha ősmadarakra emlékeztetnek, tele vannak velük a nyugati múzeumok. Se szeri, se száma az ilyesminek. Mégis említésre méltók.

Végül gondolnunk kell az ősidők óta stabilan álló, szinte földbe gyökerezett, tartós anyagból készült szobrokra, melyeket se viharok, se földrengések nem pusztítanak el. Legföljebb pár évezredre belepí őket a por, hogy aztán a régészek újra felfedezhessék őket.

Felvetődik bennem a kérdés, és mi lesz veletek mobilok? A szobrász kész a válasszal: én sem élek örökké, a szobraim se élnek örökké. Így vagy úgy az elmúlás, a halál diadalmaskodik mindenben.

A képek kategóriájába számítjuk a több, belülről hajtott és különböző irányba vetített, valójában kétdimenziós, de több dimenziósnak tűnő képződményeket. A hullámzó, csillogó víz élményét adják. Ennek példája látható a Ferihegy II. utas várójában. Láttam, többeket kérdeztem, de senki nem emlékezett rá eddig.

A táblaképek kimeríthetetlen lehetőségeket rejtő világában a szemet szüntelen vibráló mozgásban tartó vagy pusztán izgalmat, gondolatot sugalló, megnyugtató művek sora áll. Ha a gyökereket kutatjuk, tapasztalható, hogy a belső mozgató erőket, a művész belső látását közvetítő művek mellett mindig jelen voltak a zsurnalisztikus, a külső megjelenéssel megelégedők is. A munkálkodó, a gondolkozó ember mellett mindig ott legyeskedett a feltűnési viselkedéstől hajtott piperkőc, a dandy.

A mélyreható szép mellett a trécselő, fecsegő tetszetős. A szép mellett, a csakhogy meg nem szólal. Közel áll ehhez a spekulatív, nosztalgikus irányultság is. Oda vezetett, hogy a tárgyról készített festmény helyett magát a tárgyat keretezik be. A másik dolog, amit szintén meg kell említenem: a párizsi Beaubourban [Pompidou Központban] láttam egy hatalmas termet azzal a címmel, A FESTÉSZET ÖNGYILKOSSÁGA. Ebben 30 különböző egyszínű vászon volt látható. Fehér, sárga, lila stb. És minden vászon mellett a képernyőn egy gyűjtő magyarázta, hogy miért szereti ezt a művet – a sajnos üres teremnek, melyben rajtam kívül senki nem volt. Ezek azok az extremitások, amelyek komoly művészetet inspirálhatnak esetleg.

Város- és múzeumszerte képerkereskedésekben, magánlakásokban jelen vannak a klasszikusok, impresszionisták, neoimpresszionisták, kubisták, absztraktok és naivok.

Csodálatos találkozásaim közé számítom, amikor egy Szajna-parti, vasszigorú, klasszikus épület vasszürke, hatalmas vasrácsán betekintve mint valami varázslat jelenik meg előttem hatalmas, színes szobor mivoltában Jean Dubuffet (1901–1985) szelleme. A szobor címe: LE RESEDA. Rezedáról ugyan szó sincs, mégis elbűvölő gyönyörűsége. Dubuffet mondta valaha: „művészet úrral nem a Grand Boulevard-on találkozom mellén egy táblával ’én vagyok a művészet’, hanem véletlenül egy egészen kicsi, sötét utcácskában, amint szerényen sompolyog”.

Igyekeztem fölvezetni, ilyen a ma művészetének az arculata és állapota. Még azt kívánom ideszúrni, hogy Picasso, amikor azt kérdezték tőle, mit szól a szovjet művészethez, röviden csak annyit válaszolt: „a Szovjetunióban nincs művészet, ott kitüntetések vannak.” Talán megengedik, hogy válaszoljak arra a minap hallott megjegyzésre, hogy az absztraktok rémuralma fenyeget. Főleg az absztraktok rémuralmától félteni a művészetet. De ugyanilyen főleg a vészharangot kongatni, hogy itt a kozmopolitizmus.

Azoknak, akik a nemzeti művészet és kultúra zászlóvivőiként kívánnak érvényesülni, tudomásul, kell venniük, hogy a nemzeti kultúrát nem csak a szimbólum erejű nemzeti zászló, a nem éppen praktikus zsinóros ruha, a sáros

utca, a zsupfedeles, földes padlójú ház, a sírva vigadó magyart ábrázoló, sötétbarnába fulladó életkép jellemzi.

A nemzeti kultúra és művészet elsősorban európai kultúra és művészet. Mi, akik itt élünk, figyelemmel kísérjük mindazt, ami a világon történik. Ha itt élünk és kíváncsiak, tanulni vágyók vagyunk. Olyan házakban és lakásokban kívánunk élni, ahol öröm élni és lakni családunk körében. Kényelmes bútorok, szép kilátás és erőt adó, bátor színű képek közt. Jó közlekedési viszonyok mellett, egészséges környezetben.

A ma embere nem hagyja kicsavarni kezéből a nemzeti zászlót még akkor se, ha ezerszer kozmopolitának nevezik is a magyar állampolgárt.

Nem kirekeszteni akarunk népcsoportokat, semmiféle népművészetet, de vonzóvá kívánjuk tenni hazánkat minden jó szándékú európai számára. Semmi sincs távolabb tőlünk, mint a nemzetieskedés.

Határozott és egyértelmű, nem kapkodva száguldó demokratikus utat kell építenünk a művészet dzsungelében. Ez a mi feladatunk. A szellemnek igazságra, a szemnek fényre van szüksége.